

Семцов В. М.

к.е.н., доцент

Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського
національного економічного університету, м. Вінниця

ІНСТИТУТИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Безперечно, що в умовах постіндустріального розвитку суттєво зростає значення щодо результативності проведення інституційних реформ, а це, в свою чергу, вимагає створення належного механізму оцінювання ефективності впровадження інститутів. В цьому контексті важко не погодитися із В. Полтеровичем, який стверджував [1], що найбільша небезпека реформ полягає у виникненні "інституційних пасток", тобто дії стійких неефективних інститутів.

Слід одразу відзначити, що нині в економічній науковій доктрині немає повної ясності стосовно того, які ж механізми здійснення інституційних змін є більш ефективними та дієвими. Так, спонтанне становлення інститутів, яке, з одного боку, є, як правило, природнім явищем, а тому воно може виникати в результаті конкуренції між економічними агентами на інституційному ринку, а з іншої сторони – імпорт та /або проектування (планування), які є специфічним структурами політичного ринку. Можливо, що досягнути стійкого фінансово-економічного розвитку територій в ринкових умовах можна лише при умові ліквідації граней між механізмами становлення інститутів? Або навіть забезпечення балансу між ними? Не виключаємо і того, що можливо потрібно змінити акцент: увагу вчених-економістів сконцентрувати не на способах (формах) впровадження інститутів в економіку, а на пошуку механізмів ліквідації протиріч інтересів між основними агентами ринку, що врешті-решт і забезпечить якісні інституційні зміни?

Потрібно відзначити, що на сьогодні недостатньо відома роль та місце неспостережуваних інститутів в системі фінансово-економічних відносин. Така складність розуміння природи цього виду інститутів, частково може бути пояснена тим, що інтерес до цієї економічної категорії виник відносно недавно. До останнього часу, ця проблема особливо суттєво не хвилювала ані вчених-економістів, ані практиків. Між тим, саме запровадження ринкових відносин дає підстави щодо дослідження цього питання. Очевидно, що знання основ та принципів використання неспостережуваних економічних інститутів в якості інструментів впливу на об'єкт управління є вкрай важливим завданням.

Безперечно, що вибір методів поширення інститутів є важливою економічною та соціально-психологічною проблемою. Між тим, на наш погляд, в реальному житті немає чіткої градації між вищезазначеними формами поширення економічних інститутів. Більш того, ми глибоко переконані, що будь-які інститути – це форма своєрідного прямого та / або опосередкованого примушення. Різниця у даному випадку полягає лише в характері та особливостях відповідальності, а також виникнення вигод та/ або втрат за недотримання учасниками соціально-економічних відносин норм того чи іншого інституту. Вірність нашої позиції опосередковано можна підтвердити і визначенням категорії "інститут", яка на думку О. Аузана, є нічим іншим як "правило чи сукупність правил, що мають зовнішній механізм примушення індивідів до виконання" [2, с. 32].

Слід враховувати, що досягти ефективності функціонування інститутів можна лише при одній головній умові – виникненні стійкого бажання їх дотримуватися. До того ж сама система інститутів, оскільки ця категорія не є сталою, повинна вибудовуватися за принципом постійного пошуку та узгодження економічних інтересів між агентами ринку. При цьому потрібно пам'ятати, що вона має бути направлена на врахування інтересів стейкхолдерів в контексті досягнення загальних результатів.

Збалансований та стійкий фінансово-економічний розвиток України можливий лише за умов функціонування системи ефективних та перспективних

інститутів. Адже саме такі інститути можуть виступати фактором підвищення результативності суспільного відтворення, оскільки їхня дія, судячи з усього, направлена на вирішення загальних задач, досягнення яких представляло б інтерес для основної групи релевантних агентів ринку.

Якщо ж говорити за найбільші небезпеки спонтанного становлення та / або природного вторгнення інститутів, то вони, на нашу думку, можуть полягати у ризиках недостатньої поінформованості економічних агентів та / або в результаті заздалегідь осмисленої асиметрії інформації, як наслідок такі механізми становлення інститутів можуть знехтувати базальні інтереси соціуму, у т. ч. в майбутніх періодах. Наголошуємо, що в даному випадку, не має значення, які саме причини криються за подібним ігноруванням інтересів суспільства: несвідомі – кустарництво щодо інституційних підходів, неналежна компетентність агентів ринку, що впроваджують інститути та ін.; свідомі – камуфляж дисфункційних економічних моделей поведінки.

Є важливим наступне питання – хто із економічних агентів, як правило, має більші можливості щодо ідентифікації соціально-економічної диференціацій та сучасного стану проблем розвитку суспільства? На нашу думку, відповідь однозначна – це органи державної та / або місцевої влади. Перед тим як приступити до впровадження будь-яких економічних інститутів, необхідно здійснити відповідні заходи стосовно їхнього проектування (планування), що може здійснити лише орган регуляції. Одразу відзначимо, що ми чітко усвідомлюємо, що між поняттями "проектування" та "планування" є відмінності, проте в даному конкретному випадку ці поняття фактично є тотожні, тому що вбачається розгляд "перспективного планування", яке, як і прогнозування, вбачає визначення ймовірності виникнення того чи іншого результату.

Суть планування економічних інститутів полягає у цілеспрямованому формуванні норм поведінки органами влади. Не важко помітити, що функція планування, у тій чи іншій мірі, притаманна усім без винятку механізмам виникнення інститутів. Інше питання: хто стоїть на чолі такого планування?

Адже завжди існують призвідник, тобто той агент та / або група агентів, які першими впровадили правило. На відміну, скажімо від спонтанного виникнення інститутів, їхнє планування, особливо якщо розглядається законодавчий рівень, дозволяє зменшити невизначеність та прояви дисфункційних (у т. ч. дискреційних та опортуністичних) моделей економічної поведінки.

Якщо розглядати планування, як основний механізм виникнення економічних інститутів в державі, то слід виходити із передумови про те, що важливим завдання органів влади під час створення інститутів є забезпечення інтересів більшої частини соціуму. При цьому безумовно, що ефективність контролю за дотримання інститутів, тими чи іншими економічними агентами, значною мірою, залежатиме від якості механізму зовнішнього примушення.

Підсумуємо вищесказане. Для успішної, якісно нової коадаптації нових інститутів необхідно: 1) чіткість та прозорість дій; 2) визначеність технології впровадження інституційних змін, тобто інститути повинні бути своєчасні; 3) створення необхідних умов для врахування "розумних" інтересів агентів ринку.

Список використаних джерел

1. Полтерович В. М. Институциональные ловушки и экономические реформы // Экономика и математические методы. – 1999. – Т. 35. – № 2. – С. 3–20.
2. Институциональная экономика. Новая институциональная экономическая теория : учебник / Коллектив авторов / Под ред. А. А. Аузана. – 2-е изд. – М. : Инфра-М, 2011. – 447 с.